

JARKKO S. TUUSVUORI

Emansipaatioista

Roomalaisessa oikeudessa emancipare tarkoitti sitä, että isä vapauttaa täysi-ikäisen poikansa omasta määräysvallastaan. Vanhan ranskalaisen lain mukaan 25-vuotias poika pääsi isänvallasta tai muusta holhouksesta, kun avioitui tai oli käynyt sotaväen. Aikuiseksi tulleen virallisen vapauttamisen merkityksessä 'emansipaatio' kuuluu yhä oikeudelliseen käsitteistöön.

1500-luvulla 'emansipaatio' kytkeytyi roomalaiskatolisen kirkon palvelijoiden asemaan reformoidun kristillisyyden maissa. Esimerkiksi Britanniassa katoliset papit alistettiin tiukoille rajoituksille, joista he vapautuivat vähitellen, osin 1829 säädetyn emansi-

paatiolain myötä. Kirkon omassa terminologiassa 'emansipaatio' viittaa myös alemman (esimerkiksi apottikunnan) vapautukseen ylemmän (apotin) määräysvallasta.

1800-luvulla käsitteen sisältö laajeni voimakkaasti. "Aikakauden suuri tunnus oli emansipaatio, vapautuminen. Itsenäisten kansalaisten poliittinen emansipaatio hallitsijanvallasta äänioikeuden ja eduskuntien kautta, lehdistönvapauden ja yhdistystoiminnan avulla antoi sille ulkoiset puitteet. Kehitys ammattikuntapakon poistamiseen, osakeyhtiömuotoon ja vapaakauppaan oli taloudellista emansipaatiota. Tieteen, filosofian ja taiteen vapautuminen kirkollisesta ja valtiollisesta sensuurista ja painostuksesta oli maailmankatsomuksen emansipaatiota."¹

Emansipaatiosta tuli valistuksen hengessä universaalia alaikäisyydestä vapautumista. Mutta samalla se merkitsi irtautumista myös 1700-luvun valistusien ajattelusta. Théodore Jouffroy viittasi edeltäjiensä Maine de Biranin ja Royer-Collardin tarpeeseen emansipoitua conditionallisuuden ylivallasta². Nuori Ernest Renan ylisti valistusta vain arvostellak-

seen sen yksisilmäisyyttä, keinotekoisuutta ja kankautta kaiken sellaisen edessä, jolle ei näkynyt välitöntä syytä. Klassikot tuli asettaa vaikutusaikansa ympäristöön eikä luulotella, että mikään vanha hapatus voisi toimia sellaisenaan nykytilanteessa. Renanin sanoin 1800-luvun "ihmiskunta on peruuttamattomasti emansipoitunut, konstituoitunut itsensä vapaaksi persoonaksi, ja jos sen hetken herpaantumista käytettäisiin hyväksi ja sovitettaisiin sille uusia kahleita, se särkisi ne leikiten."³

Kolme erityiskiistaa värjäsi vahvimmin uutta *emancipationia*: (maa)orjien, työläisten ja naisten vapautus. Yhtäältä 'tasa-arvon' ja muun uudistusajattelun nimissä, toisaalta muuttuneitten tuotanto- ja kulutusolojen sallimana vaadittiin länsimaissa maanomistajien, työnantajien ja (avio)miesten ylivallan sääntelyä tai kumoamista. Uutuutena näissä moderneissa tapauksissa oli korostuneemman ryhmäirtautumisen lisäksi se, että toisen suoman vapauden tai vapauttamisen rinnalle nousi vapautuminen tai itsevapautus.⁴

Marxin mukaan "työläisten emansipaation tulee olla työläisten omaa tekoa". Monet sosialistit ajattelivatkin, että nais-

ten ja muitten sorrettujen ihmisryhmien vapauttaminen riippuu ensi sijassa siitä, kuinka vapaa tulee uudesta muutosvoimasta, työväestöstä. Marx yleisti käsitteen tavalla, joka sittemmin on herättänyt arvostelua (Althusser, Baudrillard). Hän tuli puhuneeksi 'yleisestä inhimillisestä emansipaatiosta'. Hegel-kritiikkinsä ohessa Marx totesi, että harhakuvitelmissä (kuten uskonnosta) ja etenkin niiden tarpeesta vapautuminen on kansan todellisen onnen edellytys.

Mahdollisimman yleisen merkityksen lisäksi 'emansipaatio' sai 1800-luvulla myös mahdollisimman erityisiä merkityksiä. Iskusanavoimasta todistaa vaikkapa Eugen Dühringin populistifilosofian aikakausjulkaisu *Emanzipator*. Voidaan myös viitata kirjailija Karl Gutzkowin puheeseen "lihan emansipaatiosta".

Sanan etymologia on omiaan suuntaamaan ajatuksia erilaisten vapautumisten ohessa myös itse vapauden käsitteeseen. Emansipoituminen tarkoittaa latinalaisittain siirtymistä "pois kädestä". Roomassa sen merkitys ei rajoittunut siihen, että poika pääsee isänsä hyppysistä tai herra menettää otteensa orjaan. Se

tarkoitti myös muuta asioiden luovuttamista tai toisen haltuun uskomista. Siirtykö emansipoituneen hallinta ja omistus vain toisiin näkyviin tai näkymättömiin käsiin, emansipoituneen omiin käsiin vai kenties kokonaan pois päiväjärjestyksestä?

Tätä juuri 1800-luvulla kysyttiin. Ranskalaisessa filosofiassa koetettiin turvata tai tärvätä kansalaisten itsemääräämispyrkimyksiä. Yritettiin järjestää ja sekoittaa järjen, tunteen ja tahdon suhteita. Filosofia joutui kysymään itseltään, jääkö sille mitään käteen, kun erikoistieteet yksi toisensa jälkeen emansipoituvat sen vallasta.

Naisemansipaation kohdalla kysymykset kertautuivat ja vaikeutuivat. Avio puolisona ja jälkeläisenä nainen rinnastui ikuiseen alaikäiseen. Miesajattelijat joutuivat omituiseen tilanteeseen, kun yksi heidän rakkaimmista käsitteellisistä pelivälineistään – 'nainen' – karkasi käsistä. Nainen täysi-ikäistyi valistuksen objektista valistuksen subjektiksi. Omin päin, käsin ja käsittein ajattelemaan alkanutta, filosofointiin ryhtynyttä ei enää

käynyt kesyttämisen eli "totuttaminen käteen" (lat. *mansuefacere*).

Viitteet

1. Klinge 1994, 328-9.
2. Esipuheessaan 1829 toimittamiinsa Royer-Collardin luentoihin. Ks. Vermeren 1994, 17.
3. Renan 1848/1890, 30.
4. Ks. Greiffenhagen 1972, jossa myös Marxista ja muusta emansipaation käsittehistoriasta. Vrt. *Enzyklopädie* 1990.

Kirjallisuus

- Enzyklopädie zu Philosophie und Wissenschaften*. Meiner, Hamburg 1990.
- M. Greiffenhagen, Emanzipation. Teoksessa *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, toim. J. Ritter. Schwabe & co, Basel & Stuttgart 1972.
- Matti Klinge 1994, *Porvariston nousu*. Otava, Helsinki 1994.
- Ernest Renan 1848/1890, *L'avenir de la science*. 17. p. Calmann-Lévy, Paris 1922.
- Patrice Vermeren 1994, Une question de la Restauration: qu'est-ce que la philosophie?. Teoksessa *Philosophie, France, XIXe siècle. Écrits et opuscules*, toim. Stéphane Douailler, Roger-Pol Droit & Patrice Vermeren. Le livre de poche, Paris 1994, 15-28.